

NIEUWSBRIEF

Archeologie en Monumenten

Bergen op Zoom

In deze nieuwsbrief:

Vestingwerken onder de
brandweerkazerne in de
Westersingel

Voor uw agenda

De Zeeland naar een robuuste
duurzaamheid

Boekennieuws

Van de bestuurstafel

Jaargang 19 - Nr. 64

Zomer 2014

VESTINGWERKEN ONDER DE BRANDWEERKAZERNE IN DE WESTERSINGEL

Door: Marco Vermunt

Toen dit jaar plannen werden gemaakt om de brandweerkazerne aan de Westersingel te slopen, kwam ook de archeologische waarde van het terrein in beeld. Bij de sloopwerken zouden immers kelders en funderingen uit de grond worden gehaald, waarbij de ondergrond nog verder werd verstoord. Wat was bekend van dit gebied?

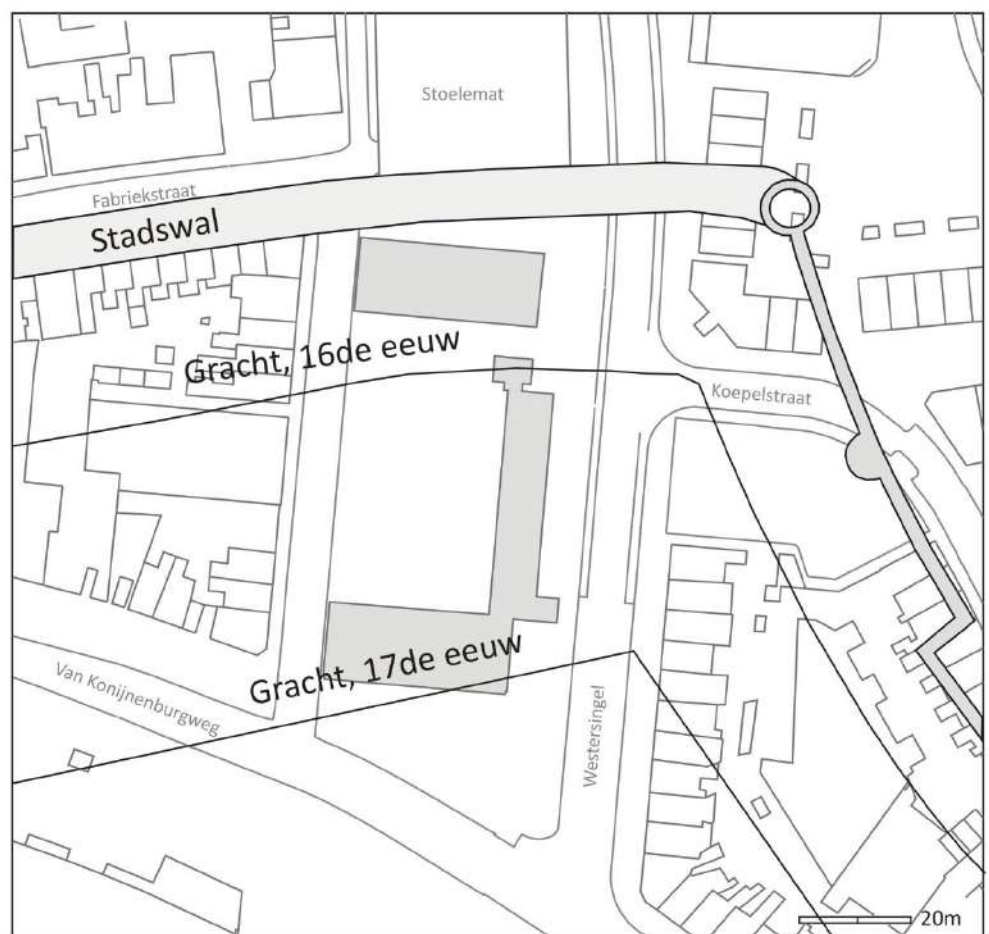
Het terrein van de brandweerkazerne lag in de middeleeuwen buiten de Lievevrouwpoort, ten zuiden van de haven. Daar bestond al in 1424, maar vermoedelijk nog eerder, een gracht. Het bestaan daarvan kan afgeleid worden uit archiefvermeldingen, maar ook uit de resultaten van de opgravingen onder de gemeentewerf. Daar werd namelijk een laat-14de eeuwse gracht gevonden, waarvan de Oude Vissershaven nog een overblijfsel is. In de periode 1484-1488 werden de vesten rondom de havenbuurt uitgegraven.

Aangenomen wordt dat de oude, wellicht nog smalle Zuidvest werd opgenomen in de nieuwe stadsgrachten. Het beloop van de Zuidvest in de 16de eeuw kennen we zowel van oude kaarten, als van archeologisch onderzoek. Zo werd de Zuidvest niet alleen opgegraven in de uiterste zuidoostelijke hoek van de voormalige gemeentewerf, maar ook op het terrein van de voormalige gasfabriek. Ook bij grondboringen ten zuiden van de Fabriekstraat, op het nog steeds braakliggende veld, kwam de loop van de Zuidvest in beeld. Als de

daaruit gereconstrueerde lijn van de noordelijke grachtkant naar het oosten doorgetrokken wordt, dan blijkt daaruit dat de vest net langs de rand van het kazerneterrein liep, vlak naast de Stoelemat.

Na het Spaanse beleg van 1588 ging de stad aan de slag met het aanpassen en verbeteren van de vestingwerken. Dat hield onder meer in dat de grachten werden verdiept en vergroot en dat de oude stadsmuur gedeeltelijk werd afgebroken. De Zuidvest ter plaatse van de kazerne, gelegen op een kwetsbaar punt tussen de middeleeuwse stadsgrachten en de vesten rond de havenbuurt, werd enorm verbreed. Dat gebeurde tussen 1590 en 1600. Op basis van oude kaarten werd een reconstructie van de nieuwe gracht gemaakt. Daaruit bleek dat de zuidelijke oever ergens in de buurt van de zuidzijde van de brandweerkazerne lag, aan de Van Konijnenburgweg.

Bij de modernisering van de vestingwerken

Projectie van de stadswal en grachten over het terrein van de brandweerkazerne. In de 17de eeuw was de gracht zo breed, dat het hele terrein van de kazerne er binnen viel.

De eerste gevonden muur, gezien in de richting van de Bruinevisstraat.

vanaf 1700, naar ontwerp van Menno van Coehoorn, onderging deze plek opnieuw grote veranderingen. De nieuwe grachten kwamen wat zuidelijker te liggen, maar in de omgeving van de brandweerkazerne staken de grachten, die hier een scherpe hoek maakten, ver naar het noorden. In de hoek tussen de grachten werd ravelijn Stoelemat gebouwd. Opvallend is dat de gracht ten noorden van het ravelijn erg smal was. Voor de hoofdwal lag een brede vooruitstekende punt (onderwal), van waaruit een doorgang onder de hoofdwal naar een grote ondergrondse poterne of opslagplaats leidde. De resten daarvan moeten nog onder de Westersingel liggen.

Na de ontmanteling van de vesting ter plaatse in 1870, werd het terrein opgenomen in het stedelijke weefsel. Hier werd het Geertruidaplein aangelegd, een nooit tot ontwikkeling gekomen marktplein, waarvan nu alleen nog het zuidelijke stuk van over is en dat binnenkort geheel zal verdwijnen. In 1960 werd de brandweerkazerne op het plein gebouwd, bestaande uit een onderkelderd

hoofdgebouw met 'slangentoren' en twee remises aan de noord- en zuidzijde. Sinds 1970 stond de kazerne aan de nieuw aangelegde Westersingel, waarbij de combinatie van beton, asfalt en uitlaatgassen geheel beantwoordde aan de stedenbouwkundige wensen van die tijd.

Na de afbraak van de garage aan de zijde van de Van Konijnenburgweg konden enkele grondboringen worden gezet, die aantoonde dat de bodem volledig was omgezet. Of dat gebeurde door de verbreding van de stadsgracht na 1590 of door de bouw van het ravelijn Stoelemat, kon echter niet worden vastgesteld. Na de sloop van de remise aan de noordzijde konden eveneens waarnemingen worden gedaan. De ondergrond bestond daar uit een pakket van geelgrijs zand, waarin duidelijk schuine lagen waren te herkennen: het resultaat van de demping van de gracht uit de 17de eeuw.

Het tweede muurfragment, gezien in zuidelijke richting.

Het derde muurfragment.

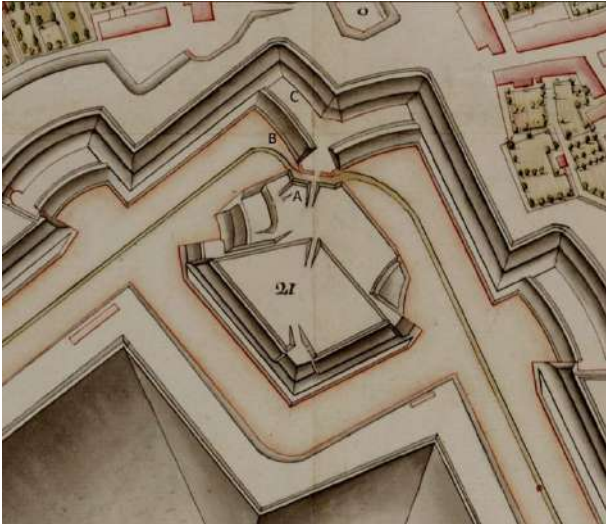
Dat betekende dat de brandweerkazerne volledig binnen het oppervlak van de stadsgracht had gestaan. Er was geen kans om de taludkanten van de gracht in beeld te krijgen. Het enige wat nog resteerde, waren de vestingresten uit de 18de eeuw.

Op 18 juni 2014 kwamen de eerste fragmenten van muren in beeld, nadat de keldervloer onder de kazerne was verwijderd. Met medewerking van het sloopbedrijf Stolwerk werd een muur van 15 meter lengte blootgelegd, die 2,50 meter onder het maaiveld lag. De muur was 2,10 meter breed licht gebogen. Het metselwerk bestond uit rode baksteen met een formaat van 4½ x 11 x 22 centimeter, in keiharde witte kalkspecie. Er waren nog 9 steenlagen aanwezig. Het metselwerk lag op een onderlaag van stenen, die los in het gele zand waren gelegd, alsof daarmee het tracé van de muur van tevoren was gemarkeerd. Het noordelijke einde van de muur was wel beschadigd maar vormde waarschijnlijk toch het oorspronkelijke afgewerkte einde. Naar het zuiden liep de muur met dezelfde buiging

door in de wand van de kuil, onder het trottoir van de Westersingel. Enkele dagen later werden met een graafmachine enkele proefsleuven ten zuiden van de muur gemaakt, onder de keldervloer van de kazerne.

Daarbij werd opnieuw een muur gevonden, die noord-zuid gericht was en over een afstand van 7 meter te volgen was. Het metselwerk was geheel hetzelfde als van de eerste muur, alleen was de onderkant niet zichtbaar. De bovenzijde van de muur lag bijna 3 meter onder het maaiveld.

Iets verder naar het zuiden kwam nog een derde muurfragment aan het licht. Dit was een deel van een oost-west gerichte muur van ruim 2 meter dikte, waarvan de bovenzijde maar liefst 4 meter diep lag. Metselwerk en afwerking waren geheel gelijk aan de andere muren. Aan de noordwestelijke zijde van dit muurfragment bevond zich een knik naar het noorden. Ook hier was geen sprake van een onderkant. Vanwege de diepte en het risico van instorting kon de muur niet verder blootgelegd worden.

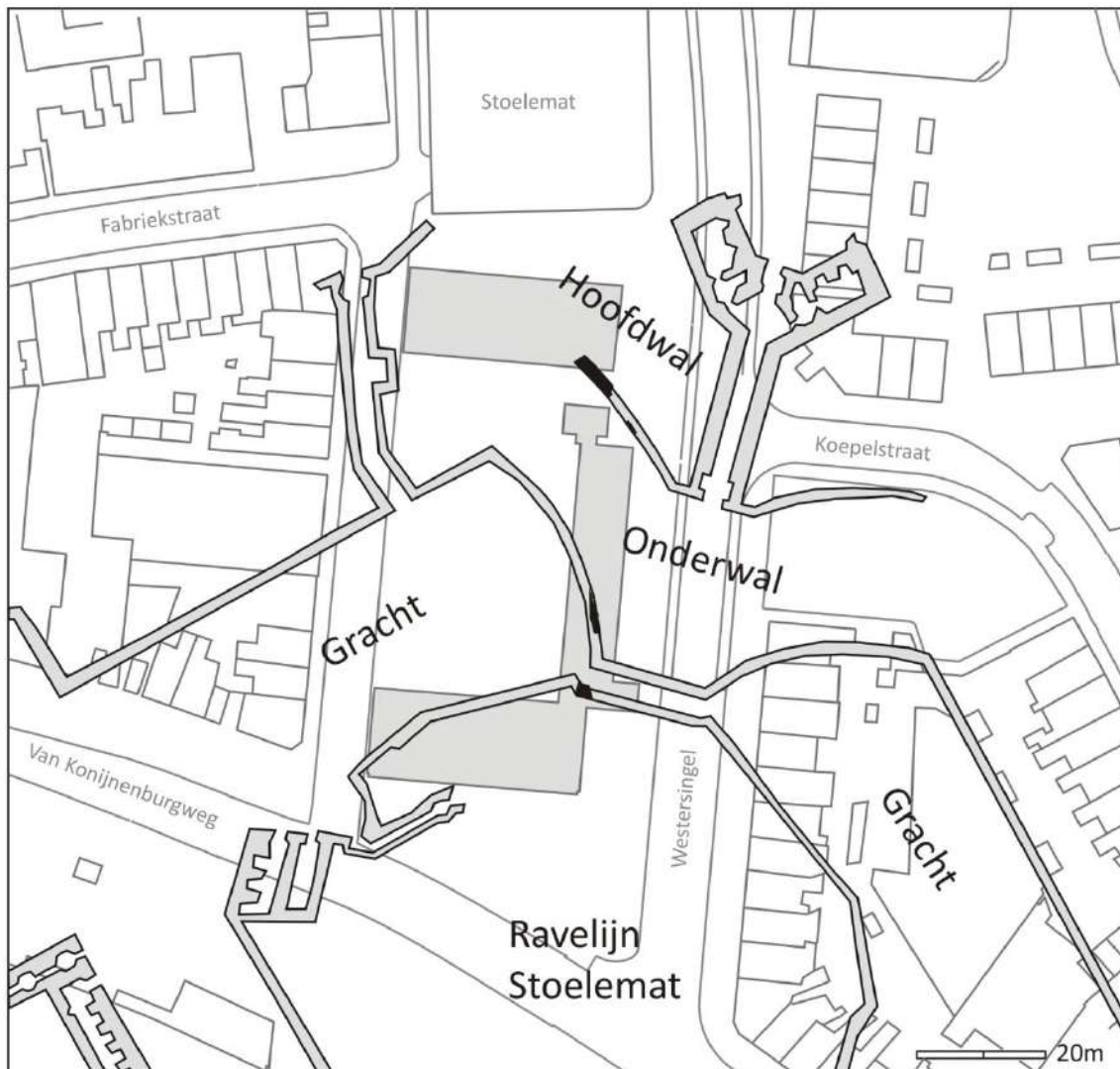

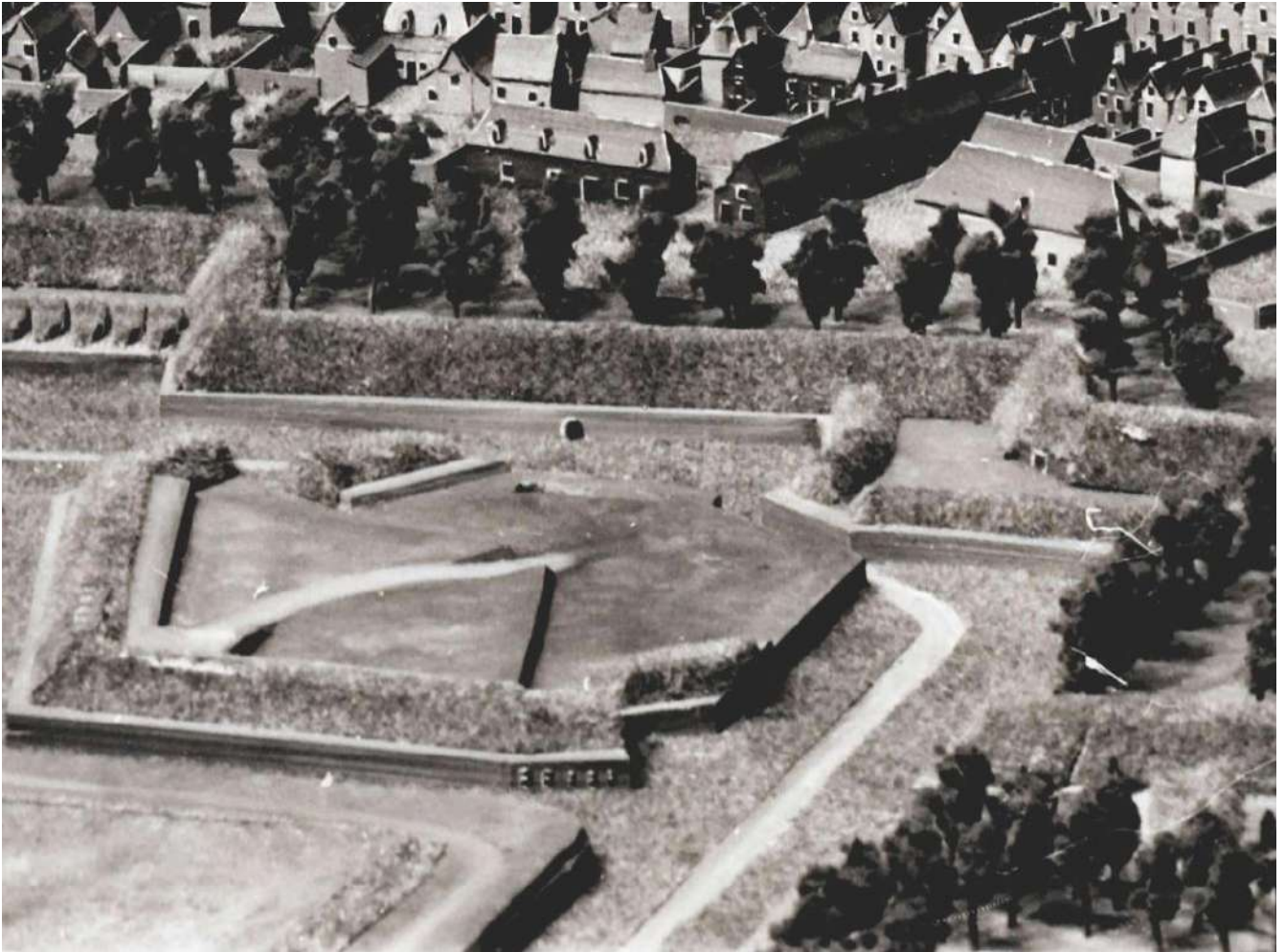
Detail van een anonieme kaart uit 1748 (KM206), met ravelijn Stoelemat (21) en aanduiding van de gevonden muurdelen A, B en C.

Alle muurfragmenten werden door de landmeters van de gemeente ingemeten. De gevonden muren waren allen onderdeel van de vestingwerken uit de 18de eeuw. Hun positie werd vergeleken met de kaart van onderaardse werken van omstreeks 1748, die lang geleden werd gedigitaliseerd en nu een belangrijke referentiebron is voor de reconstructie van de vestingwerken. Het diepst aangetroffen muurfragment bleek een deel van het ravelijn Stoelemat te zijn, namelijk de noordelijke flank ervan. De gevonden knik in de muur kwam precies overeen met de oude tekening.

De noord-zuid gerichte muur was een deel van de grachtmuur tegen de onderwal. De opgegraven licht gebogen muur was een onderdeel van de hoger gelegen keermuur van de hoofdwal, vergelijkbaar met de muur die enkele jaren geleden op het Wilhelminaveld werd gevonden.

Projectie van de Coehoornvesting op het terrein van de brandweerkazerne. In zwart de opgegraven delen.

De eerst genoemde twee muren moeten erg diep gefundeerd zijn (waarschijnlijk 7 meter) omdat ze tot de bodem van de (droge) gracht reikten. De gebogen muur diende alleen als keerwand voor het aarden lichaam van de wal. Oorspronkelijk stak hij enkele meters boven het bestaande maaiveld uit. Opvallend was, dat alle resten vijf tot zes meter oostelijker lagen dan op basis van de kaart van 1748 was verondersteld. Dat betekent niet dat de vestingbouwers destijds af waren geweest van de oorspronkelijke opzet, maar dat de tekening van 1748 kleine afwijkingen vertoont.

Dankzij het onderzoek kan de ligging van de resten van de vestingwerken in dit deel van de stad nu beter voorspeld worden. En ook hier bleek weer hoe willekeurig de muren in 1870 afgebroken waren. Zo werd wel de noordflank van het ravelijn gevonden maar niet de tegenoverliggende muur van de gracht. Die zal dieper zijn uitgebroken.

Over de manier en de voortgang van ontmanteling bestaat nog veel onduidelijkheid.

VOOR UW AGENDA

Sittard, t/m 16 november 2014

Limburgs Atlantis

Een ander verhaal over de eerste boeren

De boeren van de Lineaire Bandkeramiek vestigen zich rond 5300 v. Chr. op de vruchtbare Limburgse lössgronden. Deze eerste boeren verschillen nadrukkelijk van de rondtrekkende inheemse jager-verzamelaars in deze streken. Ze verbouwen het land, hebben gewassen en houden schapen, geiten, varkens en runderen. Bovendien wonen ze hun hele leven op één plek, in een dorp in grote boerderijen tot wel 35 meter lang. De cultuur is genoemd naar de kenmerkende bandvormige versiering op het aardewerk. In grote delen van Europa vormt de bandkeramiek een breuk met het verleden. De veranderingen in levensstijl zijn enorm: in alles het begin van een nieuw tijdperk.

Eind 2010 startte een nieuw onderzoeksproject met als doel oud archeologisch veldonderzoek wetenschappelijk te analyseren en toegankelijk te maken. Het project neemt veertien 'vergeten' vindplaatsen van de bandkeramiek - opgegraven tussen 1925 en 2001 - opnieuw onder de loep. Door de herinterpretatie van opgravingsgegevens is een meer gevarieerd en dynamisch beeld ontstaan van de nederzettingenpatronen. Ook heeft het onderzoek meer inzicht gegeven in de geschiedenis van het archeologisch onderzoek.

Op de bovenverdieping van museum het Domein vindt u naast de wissel-tentoonstellingen ook een vaste presentatie op het gebied van stedelijke historie en archeologie. De tentoonstellingen spelen in op actuele thema's, met onder andere met een speciale(digitale) rondleiding voor de jeugd.

Info:

www.hetdomein.nl

Waarde, permanente expositie

Valkenisse

In het nieuwe dorpscentrum MeerWaarde, te Waarde een nieuwe tentoonstelling te bezichtigen over het verdronken dorp en land van Valkenisse.

Valkenisse, buitendijks gelegen op het grondgebied van de voormalige gemeente Waarde, is door archeologisch onderzoek in de afgelopen decennia het best bestudeerde verdronken dorp van Zeeland.

De tentoonstelling is ingericht door vrijwilligers in de archeologie van de AWN-Zeeland, met medewerking van het Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen en de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland en heeft een permanent karakter.

Info: www.awnzeeland.nl

Gemert, t/m 10 november 2014

Zonder Boer Geen Voer

In 2014 toont het Boerenbondsmuseum aan de hand van archeologische vondsten, historische werktuigen en hedendaagse landbouwtechnieken de geschiedenis van het boerenbedrijf in Peelland.

Wat waren de dagelijkse bezigheden van de boer? Hoe zijn de werktuigen, de landbouwproducten en de boerderijen door de tijd heen veranderd? De tentoonstelling biedt voor volwassenen en kinderen een helder overzicht van 5000 jaar voedselproductie: van de eerste boeren die zelfvoorzienend leefden tot de moderne agrarische ondernemer.

Uitgangspunt

Zonder Boer Geen Voer is een concept waarin archeologen en agrariërs op een positieve manier intensief samenwerken om ons gezamenlijk erfgoed op een duurzame wijze te ontsluiten. Dat wordt gedaan door de focus te leggen op een gezamenlijk gedragen thema: het boerenbestaan als belangrijk onderdeel van onze samenleving in heden en verleden.

Door samen te werken aan de inrichting van een tentoonstelling met een lokale insteek, ontstaat er begrip voor elkaars standpunten en wordt de interesse voor elkaars bezigheden gewekt.

Info:

www.zonderboergeenvoer.nl

www.boerenbondsmuseum.nl

Yerseke, t/m 8 november 2014

Reimerswaal

Er zijn maar weinig andere steden te bedenken waar opkomst en ondergang beter letterlijk in kaart wordt gebracht dan bij Reimerswaal. In de late middeleeuwen gold de stad na Middelburg en Zierikzee tot de belangrijkste plaats van Zeeland. Er zijn zelfs kaarten van West-Europa die Reimerswaal als enige plaats aanduiden in de provincie Zeeland.

De droeve historie van Reimerswaal wordt uitgelicht in een expositie die te zien is in het Oosterscheldemuseum in het voormalige gemeentehuis van Yerseke.

Landkaarten hebben daarin een prominente plaats gekregen, naast archeologische vondsten uit het verdrongen land van Zuid-Beveland (oa gevonden bij de aanleg van de Bergse diepsluis). Ook is er een unieke film te zien.

De Sint Felixvloed van 5 november 1530 en de daarop volgende stormvloed van 1532 en 1536 kostten vele duizenden Zeeuwen het leven en liidden het einde in van Reimerswaal. Het oostelijk deel van Zuid-Beveland kwam na de ramp grotendeels onder water te staan. Twee eilanden bleven over. In het noorden rondom Reimerswaal, in het zuiden rondom de dorpen Agger, Bath en Hinkeloord. De Allerheiligenvloed in 1570 betekende de nekslag voor eens zo welvarende stad.

Het was een groot geldgebrek en aanzienlijke problemen met de zilte grond rondom de stad die de laatste bewoners van Reimerswaal in 1631 deed besluiten hun huizen voorgoed te verlaten en prijs te geven aan de golven. Het zal echter nog vele eeuwen duren voordat de plaatsnaam van de kaarten zou verdwijnen. Pas rond 1850 als Zeeland in opdracht van de krijgsmacht in kaart wordt gebracht, is er in de Oosterschelde niets meer te zien van de eens zo welvarende stad.

Info:

www.oosterscheldemuseum.nl

Rotterdam, diverse data in 2014

Fossielenexpeditie, strandexcursie Maasvlakte

Onder leiding van ervaren fossielenspeurder Walter Langendoen wordt een reeks strandexcursies georganiseerd. Op het Maasvlaktestrand geeft hij uitleg over het zoeken naar archeologische en paleontologische schatten. Met het opspuiten van zand, gewonnen diep in de Noordzeebodem, zijn deze resten van oeroud leven op het Maasvlaktestrand terecht gekomen.

Walter Langendoen uit Oostvoorne zoekt dagelijks fossielen op het Maasvlaktestrand. Zijn verzameling van duizenden vondsten omvat inmiddels hyenakeutels, mammoetbotten, woelmuiskiesjes en nog veel meer.

Vanaf 11:00 uur kunnen gereserveerde kaartjes worden opgehaald bij de balie in FutureLand. Om 11:15 uur start in het centrum een inleiding om vervolgens om 11:30 uur met de bus richting het strand te vertrekken.

Tijdens de expeditie loop je een stuk over het strand en langs de vloedlijn. Laarzen of ander passend schoeisel zijn aanbevelenswaardig. De duur van de excursie is ruim twee uur, er zijn op het strand in dit seizoen geen faciliteiten beschikbaar zoals toiletten. Houd daar svp rekening mee. De strandexcursies zijn niet geschikt voor heel jonge kinderen. Vanaf de bovenbouw basisschool vinden kinderen over het algemeen voldoende aansluiting.

Diverse data in 2014:

9, 16 en 23 augustus, 28 september
29 en 30 november, 25 en 26 oktober
14 december

Reserveren verplicht
€ 7,00 per persoon

Info:

FutureLand

<https://www.maasvlakte2.com/nl/index/show/id/809>

DE ZEELAND NAAR EEN ROBUUSTE DUURZAAMHEID

Door: Tom van Eekelen

De beetwortelsuikerindustrie is opgekomen vanaf 1858, toen de eerste fabriek in Zevenbergen werd opgericht en is doorgegroeid tot circa 1980. Daarna treedt bij een afname van het areaal, maar een toenemende opbrengst een proces van fusie en schaalvergroting op.

Daardoor zijn er van de vele suikerfabrieken die er in Nederland waren, nog maar twee overgebleven die de totale Nederlandse productie voor hun rekening nemen, waarvan één in Dinteloord. Het concentratiegebied van de suikerindustrie in de negentiende eeuw was het West-Brabantse en Zeeuwse kleigebied, maar de teelt is in de daarop volgende eeuw uitgewaaierd over geheel Nederland, van Zuid-Limburg tot de Wadden. Van de ooit 23 Brabantse suikerfabrieken zijn nog slechts enkele gebouwen fysiek aanwezig. In Bergen op Zoom genieten de overgebleven fabrieksgebouwen van de Wittouck aan de Zuidzijde Haven bescherming als rijksmonument.

De indrukwekkende hallen van De Zeeland, zijn nog aanwezig en herkenbaar als voormalige suikerfabriek. In 1863 werd deze

fabriek opgericht door Felix Wittouck, een Belgische suikerfabrikant. In 1916 nam de vereniging *Coöperatie Beetwortelsuikerfabriek Zeeland* de fabriek over.

Ook herkenbaar is nog het suikerdepot uit 1924 aan de Van Konijnenburgweg, waar nu het Instituut voor Rationele Suikerproductie (IRS) is gevestigd. De eerste campagne van de *Coöperatie Beetwortelsuikerfabriek Zeeland* in de oude suikerfabriek van Wittouck begint in 1917. Na de Eerste Wereldoorlog blijkt dat alleen rendabel kan worden gedraaid als de capaciteit sterk wordt vergroot. Daartoe wordt op 18 juni 1920 bij de gemeente Bergen op Zoom een plan ingediend voor uitbreiding in de Geertruidapolder. Het daarop volgende jaar start men met de bouw van drie fabriekshallen in de Geertruidapolder, waarin het voorgedeelte van de fabriek wordt ondergebracht. Dat is nog net voor de campagne in 1921 klaar.

De Zeeland, hal 3 voor restauratie

De Zeeland is één van de oudste, grootste, uitwendig goeddeels ongeschonden en goed herkenbare voormalige suikerfabriek. Het is zo een belangrijke verwijzing naar het industriële suikerverleden van Bergen op Zoom en

daarmee zonder meer waard om te behouden. Met dit gegeven en het ontbreken van een interieur, waardoor een status als rijksmonument niet mogelijk was, werd de strijd aangegaan voor behoud van de Zeeland.

De strijd begon ruim tien jaar geleden met de vraag wat je met de gebouwen zou kunnen doen. De geïsoleerde ligging achter een meubelboulevard, maar vooral de bouwvalligheid werden als enkele van de minpunten gezien om het Zeeland-complex een nieuwe functie te kunnen geven.

Desondanks werd de slechte staat van de bebouwing niet direct gezien als pluspunt om tot sloop over te gaan en het terrein naar eigen idee in te vullen.

Vele mogelijke nieuwe functies van de fabrieksgebouwen passeerden de revue, zoals een indoor skihal, een waterparadijs, een casino, een kunsthall en een poppodium. Deze functies werden, wel of niet met inzetten van een bestemmingsplanwijziging, getoetst op hun haalbaarheid. Naarmate de planprocedure voortschreed werd duidelijk dat hergebruik uiteindelijk niet haalbaar was.

De Zeeland, bovenaanzicht voor restauratie

Vaak werd de slechte kwaliteit van de gebouwen genoemd als een kostenverhogende factor. Ook het feit dat de gebouwen gezien hun grote oppervlakte en omvang alleen een regionale functie konden vervullen, was een bezwaar. De steeds weer opnieuw van de grond komende planmakerij, waarbij geen resultaat werd geboekt, bracht een politieke discussie op gang dat niet elke keer een projectontwikkelaar maar de gemeente het heft in handen moest nemen. Dit gebeurde uiteindelijk.

De Zeeland, hal 1 voor restauratie

Door het uitschrijven van een competitie, waarbij de deelnemers zich moesten houden aan de voorwaarden zoals vooraf gesteld door de gemeente, zou het beste ontwerp van hergebruik kunnen worden ontwikkeld. Voordat de gemeente voorwaarden ging formuleren, werden de mogelijkheden van het gebouw aan het papier toevertrouwd. Hiertoe zijn onder andere bezoeken aan andere locaties met soortgelijke gebouwen geweest.

Uiteraard waren de mogelijkheden voor hergebruik binnen de voorwaarden vrij uitgebreid weergegeven. Het streven was een multifunctioneel gebruik met behoud van het gebouw - voor zover dat dit mogelijk was. Vooral de laatste voorwaarde was, naarmate de tijd verstreek, een niet ondenkbare optie want de gebouwen van de Zeeland waren de laatste tientallen jaren niet onderhouden. En dat maakte de verleiding des te groter om delen of misschien wel het hele complex te slopen. Als tweede gebruiker had defensie het gebouw, na het slopen van verdiepingen en verwijderen van binnenmuren, vrijwel niet meer onderhouden. Met de verkoop van het complex aan de gemeente in 1998 werd het achterstallig onderhoud gecodificeerd in de verkoopprijs van de Zeeland. De gemeente heeft op haar beurt zo goed als geen onderhoud gepleegd omdat hergebruik weliswaar aanstaande was, maar steeds werd uitgesteld. Gesteld kan dan ook worden dat het slopen van de Zeeland steeds meer een optie werd daar de balans tussen behoud en slopen al uit evenwicht was geraakt.

De uitkomst van de competitie leverde meerdere ontwerpen op met verschillende combinaties zoals een medisch centrum, poppodium, bioscoop, winkels, wijkcentrum, kinderdag verblijf en een bowlingbaan. Een lange procedure volgde waarbij uiteindelijk GEBRI Internationaal de Zeeland kocht en een plan ontwierp voor winkels. De gebouwen zouden behouden blijven waarmee de eerste stap was gezet naar behoud van dit industriële erfgoed. Nog voor de koop een feit was had

de gemeente Bergen op Zoom de gemeentelijke monumentstatus afgegeven en een hoge subsidie binnengehaald voor de restauratie van het complex. Dit gegeven zou de nieuwe eigenaar kunnen helpen om de weloverwogen keuzes die gemaakt moesten worden voor wat betreft het restaureren van het complex, financieel mogelijk te maken.

De Zeeland, detail ramen hal 6

Na het uitvoeren van een bouwhistorisch onderzoek, waarbij alle bouwsporen in beeld werden gebracht, zijn er twee architecten ingeschakeld, omdat de nieuwe functie van het gebouw dit noodzakelijk maakte. Gedetailleerd restauratiewerk en nieuwe inrichting, maar vooral het snijvlak van oud- en nieuwbouw had de nodige aandacht. Het restaureren van de gevels in hun oude luister betekende het wegbreken van de

dichtgemetselde gevelopeningen maar ook het dichtmetselen van niet oorspronkelijke geveldoorbraken.

Met name bij het corrigeren van oude ingrepen deden zich interessante keuzes voor. Conserveren is beter dan repareren, repareren is beter dan restaureren en restaureren is beter dan vervangen, zo luidt het algemeen erkende devies dat ook gold voor de Zeeland. Zichtbare en minder zichtbare wijzigingen tonen de historische gelaagdheid van het gebouw. Ook reparaties vertellen een verhaal. Daarom is het noodzakelijk dat bij ingrepen de complete bouwgeschiedenis van het gebouw als uitgangspunt wordt genomen, tenzij bepaalde veranderingen als storend en niet-waardevol worden aangemerkt. Dan is het aan de eigenaar om met de Welstand Monumenten Commissie (WMC) te overleggen in hoeverre die verstoringen kunnen worden verwijderd. Bijzonder is verder dat de stenen die nodig waren voor het herstel van de verstoringen, zijn gebakken op kolengestookte ovens waardoor het mogelijk was de juiste maat van de steen aan te houden. Ook de kleur van deze nieuwe steen kwam goed overeen met die van de bestaande stenen.

Het restauratieplan had snel de goedkeuring van de WMC, omdat de architect de restauratie op hoofdlijnen in beeld had gebracht en de details later zouden volgen. Met name inwendige constructies en bouwsporen vroegen er om dit nader te bespreken en uit te werken. Verrassend was dat er veel geroest ijzer in de gevels zat. Dit moest verwijderd worden om verdere schade van het metselwerk te voorkomen. Ook was in een van de hallen de fraaie kapconstructie vrij diep in het metselwerk opgenomen, vermoedelijk door een foutieve maatvoering. Hierdoor was schade veroorzaakt aan het metselwerk. Verrassend en niet bekend was de fundering, die maar liefst zeven meter onder het maaiveld op palen stond. Ook verrassend waren de vele ondergrondse gemetselde waterkanalen en kelders die tevoorschijn kwamen.

De paalkwaliteit voldeed op papier weliswaar voor het oorspronkelijke gebouw, maar om vast te stellen of dat werkelijk nog het geval was, moest men wel eerst een diepe put graven om de hardheid van de palen te controleren. Voor de constructie van de vloeren zijn nieuwe palen geschroefd, die door dikke lagen metselwerk heen moesten kunnen boren. Dit was een specialistische klus.

De Zeeland, hal 3 tijdens restauratie

De nieuwe functie bracht met zich mee dat de hallen 1 en 3 voorzien moesten worden van verdiepingen en dat hal 2 te gering van hoogte was om als centrale ruimte te kunnen fungeren. De architect opperde het idee om door middel van 'nietjes' de twee hallen aan elkaar te verbinden waarbij de 'nietjes' stalen poorten waren met veel glas. Het idee werd zowel omarmd door de eigenaar als ook door de WMC. Het probleem was echter dat de architect het slopen van hal 2 in zijn ontwerp had meegenomen, waarmee de WMC niet kon leven, omdat hierdoor de structuur van het complex voor een groot deel verloren zou gaan. Het behoud van hal 2 heeft meerdere malen centraal gestaan in het veelvuldig overleg tussen de architect, de eigenaar en de WMC. Uiteindelijk heeft men zich kunnen vinden in wat nu werkelijkheid is geworden.

De contouren van het gebouw zijn gehandhaafd en opgenomen in het totale ontwerp. Het dak van hal 2 is opgeofferd om de hergebruikfunctie van de Zeeland werkelijkheid te laten worden. Hiermee is een complex ontstaan waar oud en nieuw elkaar ontmoeten op een manier die je ervaart als een natuurlijke eenheid. Het oude gebouw laat als het ware de vormgeving van de nieuwe architectuur toe.

En omdat de levensduur van het voormalig suikerfabrieksgebouw De Zeeland hiermee met 100 jaar wordt verlengd kun je eigenlijk niet spreken van het opofferen van een dak, maar van behoud door ontwikkeling tot een duurzaam landmark van Bergen op Zoom.

De Zeeland, hal 2 tijdens restauratie

BOEKENNIEUWS

Atlas van de verstedelijking in Nederland - 1000 jaar ruimtelijke ontwikkeling

Nederland is een stedenland. In de loop van tien eeuwen ontstond een dicht patroon van kleine, grote, oude en nieuwe steden. Hoe is dat patroon ontstaan en hoe heeft het zich ontwikkeld? En waarom zien onze steden eruit zoals ze eruitzien?

In de middeleeuwen werden van Friesland tot Limburg en van Groningen tot Zeeland tientallen steden gebouwd, de meeste aan waterwegen. Toen de Republiek in de Gouden Eeuw uitgroeide tot een wereldmacht, vonden grote uitbreidingen plaats in Amsterdam, Leiden en Rotterdam. Na een periode van krimp in de 18de eeuw deed de industrialisatie vanaf 1850 een deel van de oude steden weer opbloeien. Dit leidde niet alleen tot enorme stadsuitbreidingen, maar ook tot nieuwe steden. Industriële centra als Tilburg en Hengelo en woonsteden als Apeldoorn en Hilversum ontstonden langs het nieuwe spoorwegnet. Onder regie van de rijksoverheid verrees in de 20ste eeuw ook nieuwe steden, bijvoorbeeld Almere, Emmen en Zoetermeer. De naoorlogse welvaartsstaat zorgde ervoor dat snelwegen, woonwijken en bedrijventerreinen in hoog tempo werden uitgerold over Nederland.

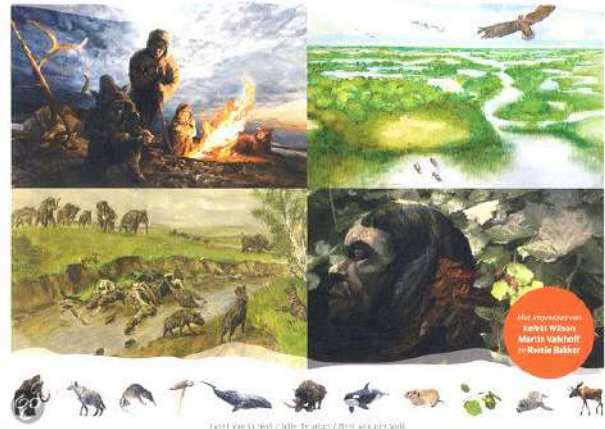
Deze monumentale atlas brengt 1000 jaar stedenbouw in Nederland voor het eerst samenhangend in beeld. Aan de hand van foto's, schilderijen en nieuw getekende kaarttrekken worden groei en krimp van de Nederlandse steden inzichtelijk gemaakt. Ook worden enkele actuele thema's uitgelicht, waaronder herbestemming, wederopbouw en de ontwikkeling van binnensteden en stadsranden.

Redactie: Reinout Rutte en Jaap Evert Abrahamse
ISBN 978-90-6868-615-9
€ 49,50 (na 23 augustus € 69,50)
www.thoth.nl

Schatten van het mammoetstrand

Over sporen in grondlagen, opgraven onder water en vissen naar fossielen

Van mammoet tot mens, schied, van mens tot dier, van dier tot mens

Schatten van het mammoetstrand ***Over sporen in grondlagen, opgraven onder water en vissen naar fossielen***

Het jongste stukje Nederland, Maasvlakte 2, is aangelegd met zand uit prehistorische tijden. Gewonnen diep in de bodem van de Noordzee bevat dat zand talloze geheimen. Tot op de dag van vandaag geeft de bodem van het nieuwste havengebied er telkens wat van prijs. We vinden er fossiele schelpen en

botten in, van wolharige mammoeten, neushoorns en nijlpaarden.

Voor wie daar oog voor heeft, ligt het Maasvlaktestrand bezaaid met fossiele sporen uit dat verre verleden.

Ook in het zand, diep in de bodem van het toegangskanaal tot Maasvlakte 2 zijn zelfs sporen van onze voorouders gevonden. Van twintig meter onder het wateroppervlak hebben archeologen overblijfselen van een jachtkamp uit de middensteentijd boven water gehaald. Gereedschap, jachtgerei en een overdonderende hoeveelheid restanten van de menukaart die zo'n 8.000 jaar voor onze jaartelling in deze omgeving gangbaar was.

Aan de hand van de recente geschiedenis van de aanleg van Maasvlakte 2 laat dit boek zien welke bewoners ons hier zijn voorgegaan. In klare taal opgeschreven en rijk geïllustreerd is dit boek een aanrader voor iedereen die aanvoelt dat het zand waar je 's zomers op ligt rijk is aan geschiedenis en nog niet vertelde verhalen.

Redactie: Evert van Ginkel, Jelle Reumer en Bert van der Valk
ISBN 908 09 892 07
€ 24,95

VAN DE BESTUURSTAFEL

Helaas heeft de redactie naar aanleiding van onze dringende oproep in de vorige nieuwsbrief amper reacties mogen ontvangen. Wij kunnen ons niet voorstellen dat deze (door u zeer gewaardeerde) nieuwsbrief door gebrek aan input, van o.a. de lezers, mogelijk niet meer in stand gehouden kan worden.

Vandaar dat wij een herhaalde, doch zeer dringende, oproep doen:

-Heeft u kopij voor een volgende nieuwsbrief?
-Heeft u ideeën voor de toekomst van deze nieuwsbrief?

Wij ontvangen uw reactie graag via:
scherminckel@home.nl

Het bestuur van SIDS heeft bericht ontvangen van de gemeente Bergen op Zoom over de lang verwachte restauratiewerkzaamheden aan de Gevangenpoort. De werkzaamheden zullen komende winter beginnen. De Gevangenpoort zal daarom vanaf 1 november 2014 tot na de restauratie (medio september 2015) gesloten zijn.

COLOFON

Nieuwsbrief Archeologie en Monumenten
Bergen op Zoom is een uitgave van de
Stichting In den Scherminckel te
Bergen op Zoom.

Redactie-adres

scherminckel@home.nl

Pater Dehonlaan 150, 4615DB Bergen op Zoom

Bestuur SIDS

Stephan Asselbergs (voorzitter)

Elvira Adriaansen (secretaris)

Frans Heezius (penningmeester/ledenadministr.)

Bas Schot

-vacature-

scherminckel@home.nl

www.scherminckel.nl

Adres Gemeentelijk Archeologisch Depot:
Wassenaarstraat 59, 4611 BT Bergen op Zoom,
tel. 0164 – 247138

© Copyright 2014

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de Stichting In den Scherminckel